

D • N

10/1 1954

Folkomröstning och folkmening

De socialdemokrater som införde kravet på folkomröstning i partiets program förklarade att under ett rent representativt system säkerhet aldrig finnes för att folkmeningen blir bestämmande i "en viss betydelsefull riksangelägenhet". Detta är självfallet riktigt. Man kan härpå svara att det inte är lämpligt att folkets uppfattning blir bestämmande, att i själva verket regering och riksdag vet bättre — och i stor utsträckning bestämde denna tanke högerns motstånd mot folkomröstning förr i tiden. Socialdemokraterna vill inte gärna ge det svaret, och det kan man väl förstå. I stället replikerar man, såsom senast i tidskriften Tiden, dels att partiets program ger besked om hur partiet tänker handla, dels att "de centrala huvudfrågorna är vanligen de som spelat huvudrollen i valkampanjen".

Låt oss allvarligt granska dessa förbluffande argument. Partiets program skulle ge besked, påstås det. I detta program krävs bland annat en omfattande socialisering, republik, avskaffande av statskyrkan och — folkomröstning. Vill man verkligen påstå att väljarna med ledning av det programmet kan bedöma vad partiet ämnar göra. Uppenbarligen inte, det är rent slarv eller ett grovt skämt då så påstås. Typiskt för partiet är snarare den tanke som en framstående medlem framförde vid ett tillfälle då förslag gjordes om att stryka punkten om statskyrkan; vi kan gärna ha den punkten kvar på programmet, sade han, ty alla vet att vi inte tänker genomföra den. Och just nu är man alltså nog tilltagssatt att säga att folkomröstning inte behövs, därför att partiet ger väljarna klart besked om sina planer i ett program — som kräver bland annat folkomröstning.

Hur är det då med den andra synpunkten, att väljarna ger bestämda direktiv vid valen, eftersom "de centrala frågorna" då spelar huvudrollen? Påståendet är rent teoretiskt orimligt; så snart mer än en fråga dominerar vid en valrörelse är det möjligt och i praktiken sannolikt att många väljare delar ett partis ståndpunkt i en fråga, medan de i en annan eller andra frågor inte gör detta. Valen kan följaktligen inte ge klarhet om folkopinionen i flera frågor. Men resonemanget håller inte, ens om vi bortser från denna i och för sig avgörande invändning. Valen ger i regel inte klarhet om folkopinionen i någon bestämd fråga. En snabb överblick av valen under de senaste årtiondena inskärper denna obestridliga sanning.

1932. Socialdemokraterna propagerade för genomgripande åtgärder för arbetslöshetens hävande, de bekämpade energiskt skilda förslag till jordbrukshjälp och krävde ökad frihandel. I praktiken genomförde de under "kohandel" med bondeförbundet på en gång en aktiv arbetslöshetspolitik och en mängd stödåtgärder åt jordbruket i direkt strid mot

frihandelslinjen; så t. ex. infördes margarinaccis, en tanke som vid 1932 års partikongress betecknats som en absurditet. Ingen kan i god tro eller på allvar hävda att 1932 års program angav den politiska partiet följde 1933—1936. 1936. De frågor som föranlett regeringskrisen samma vår — försvaret och folkpensionerna — diskuterades förvånansvärt litet. I förgrunden stod den kohandels- eller välfärdspolitik som ministären Hansson och bondeförbundet utformat. Väljarna kunde emellertid inte ana att valens konsekvens skulle bli det första rödgröna blocket. 1940. På grund av kriget var valrörelsen ytterst matt, och om någon klarläggning av partiernas handlingslinjer var det inte fråga. 1944. En allmän socialiseringsoffensiv utmärkte valen — någon avsevärd socialisering har sedermera inte ägt rum. 1948 och 1952: dessa val är väl i tillräckligt färskt minne för att ingen skall våga påstå att de gav utslag i de centrala frågorna. Vill någon göra gällande att de socialdemokratiska väljarna 1948 trodde sig rösta för grispremier och väldiga jordbrukssubventioner eller för en ny stor inflation?

Nej, det är besvärligt att klarlägga väljarnas motiv — vänner, vaga klassparoller, allmänt förtroende för en politisk riktning, direkta ekonomiska intressen, verkliga eller föreställda —

men så mycket är säkert att valen inte ger utslag i de viktigaste sakfrågorna. I Sverige och i de flesta demokratier kan fastslås att i allt mindre grad entydiga tvistefrågor blir centrala vid valen — oftast finns det inga sådana frågor, det är snarare oklara tendenser och strömningar som blir bestämmande. Dessa val, som alltmör påminner om folkräkningar, där man deklarerar sig vara högerman eller folkpartist eller bondeförbundare eller socialdemokrat, bestämmer inte ens alltid vilken regering som skall styra; 1936 och 1948 års val är tydliga exempel på den saken.

Därmed är vi inne på det andra skäl för folkomröstning som de äldre socialdemokraterna ställde i förgrunden: "höjande av folkets politiska upplysning" och "fostran till självansvar". Då valen fått den nyss angivna karaktären, då det politiska arbetet i mera egentlig mening, inklusive kandidatnominering och programskrivning, är en sak för några hundra eller möjligen några tusen professionella inom de olika partierna, är denna sida av folkomröstningen alldeles särskilt väsentlig. Väljarna tvingas att åtminstone i någon mån ta ställning till en sakfråga, de eggas till en politisk aktivitet utanför de partipolitiska fraserernas krets.

Man vill i det längsta hoppas att många socialdemokrater är ovilliga att i partidisciplinens namn helt underkänna de tankar som en gång varit viktiga inslag i partiets åskådning. Då på en del håll folkomröstningen rent av stämplas som en fara för "folkmakten", har överdriften blivit så stor, partisinnet så påtagligt bestämmande att de kritiska och självständiga bör kallas till besinning och omprövning.